

Ta mali ekskurz o Zupančevem prejšnjem pisanju je bil potreben predvsem zato, ker se vse značilnosti le-tega odražajo tudi v njegovem najnovejšem proznem tekstu*. Avtor skuša v tej zbirki avtobiografskih črtic prikazati (danes že malce anahronistično) tragikomično resničnost predmestnega življenja v prvi polovici našega stoletja. Seveda ga pri tem močno ovirajo že zgoraj omenjene posebnosti njegovega pisanja, ki pa so se jim tudi tokrat pridružile še nekatere čisto »obratniške« napake: razvlečenost, sentimentalno psihologiziranje, pisateljska nediscipliniranost in (ne nazadnje) pomanjkanje močnejšega umetniškega navdiha, s katerim bi avtor pregnel faktografijo in jo izoblikoval v ustrezno literarno podobo. Edina izjema je v celotni zbirki samo črtica *Ribja smrt*: v tej je človečnost dobila ustrezne dimenzije, zategadelj črtica bravca pritegne in ga prepriča.

Poglavitna umetniška zmota, ki se odraža v pričujoči knjigi, pa je vsekakor v tem, da si avtor ni čisto na jasnem, kakšna je razlika med faktografijo in literaturo. Posledica te zmote je, da se njegov poskus prikazati v svojih v bistvu nepretencioznih utrinkih in skicah že prej omenjeno tragikomično realnost predmestnega življenja sprevrže v »karikaturu ali celo grotesko te resničnosti« (Mitja Mejak). Tudi jezik, v katerem je tekst napisan in ki naj bi s svojim grobim naturalizmom ustvarjalno podprl avtorjevo hotenje zbuditi v bravcu vtis resničnosti in prepričljivosti, to grotesknost samo še podpira. Tako novi Zupančev tekst samo potrjuje veljavnost že malce banalne resnice o razliki med fotografijo in umetniško sliko.

Borut Trekman

LIKOVNA UMETNOST

LJUDSKO SLIKARSTVO NA SLOVENSKEM

Ljudsko slikarstvo na Slovenskem, druga letošnja razstava Etnografskega muzeja v Ljubljani (pripravil jo je Gorazd Makarovič), pomeni prijetno presenečenje. Navduši nas jasna izpeljava osnovnega koncepta: odvisnost ljudskega slikarstva od položaja v prostoru in arhitekture. Kljub skromnemu obsegu bo razstava obogatila tako laika kot strokovnjaka. V skopih obrisih nam nakaže osnovno problematiko kvalitativnega vrednotenja ljudskih umetnin, hkrati pa prvič predstavi posamezne najpomembnejše ljudsko umetnostne delavnice, ki so na Slovenskem delovale v prejšnjem stoletju. Prireditelj je zapisal, da sta ikonografski in regionalni prezentacijski kriterij zanemarjena zaradi pomanjkanja primernih razstavnih prostorov. Vendar se nam dozdeva, da bi ta vidik brez škode odpadel tudi pri obširnejšem izboru. Saj je pretirano poudarjanje ikonografske in regionalno-stilne komponente često le beg pred globljo znanstveno problematiko. Pomanjkanje kriterijev za vrednotenje umetnostnih kvalitete pa je vzrok, da do onemoglosti ponavljamo zveneče, a prazne fraze o neposrednosti, svežini, ljubeznivosti in naivni čustvenosti ljudske umetnosti. Kako se moramo približati umetnostni kvaliteti (vsaj iz enega aspekta), pa nakazuje pričujoča razstava.

* Lojze Zupanc, Lajnar svete Družine. Opremil in ilustriral Janez Vidic. Založba Obzorja. Maribor 1963.

Slike na steklo, panjske končnice, poslikane skrinje, pohištvo in znamenja ne morejo polnovredno zaživeti v muzeju, kjer so iztrgana iz okolja in funkcije. Prav zato smo prikrajšani za bistveno vrednoto, ki nam jo ljudska umetnost lahko nudi. Neposredna funkcionalnost in umetnostni pomen sta pri ljudski umetnosti nedeljiva. Slike na steklo vise v mračnem kotu, od koder nam sije v oči močna nasprotna svetloba — zato jih zaznavamo kot dekorativno, barvno nasičeno ploskev. Če hočemo sliko na steklo spoznati kot umetnostni organizem, jo moramo spoznati v funkciji in okolju. Vendar ena sama podoba ne zadostuje. Šele niz ustvarja harmonično celoto. Pročelje čebelnjaka je za pogled iz daljave komponirano kot živahno barvno dopolnilo in akcent preproste, vendar mikavne arhitekture. Pogled iz bližine pa nam odkrije vrsto sličic — tu pa dominira pripovedni moment. Slikar je poudaril risbo, ki je nosilec pripovedi. Barva je v tem primeru zgolj polnilo in hkrati gradbeni element za učinek celote. Ta dvojna funkcija barve in risbe pa odkriva visoko stopnjo dekoraterske discipline. V nasprotju s končnicami je slika na steklo umetnostni objekt, ki govori v glavnem z barvami — čeprav je za pogled iz bližine upoštevana tudi risba. Podoben je dekorativni princip ljudskih stenskih slik. Arhitektura zidane alpske hiše sicer estetsko zadošča sama sebi — kljub temu pa je v fasadne ploskve često vkomponirana stenska podoba. Tu ne gre zgolj za barvni okras pročelja: takoj ko sliko opazimo, moramo spoznati tudi naslikanega patrona ali zaščitnika. Zato pa je ljudski slikar poudaril konture. Slikarija je vedno zvesta arhitekturi. Okrasje na posameznih konstrukcijskih členih njihovo funkcijo samo poudarja: naj bo stilizirano ali naturalistično — v vsakem primeru je del arhitekture, njen akcent in integralni del. Ljudska umetnina je kolektivni organizem. Vedno nastopa v nizu, v prostoru in povezavi z arhitekturo. Morda lahko iz tega koncepta ločimo le nekatere votivne podobe, ki so bile naslikane ne glede na prostor in mesto, ki naj ga krase.

Čeprav ima raziskovanje ljudske umetnosti pri nas relativno dolgo tradicijo, lahko trdimo, da smo storili komaj prvi korak preko spon pozitivizma. Zavzetost redkih posameznikov je sicer rodila sadove, vendar gre za fragmente in raziskave, ki so običajno predstavljale obrobno področje avtorjevega zanimanja. Zato je čas, da se pereče problematike loti čim širši krog strokovnjakov iz najrazličnejših znanstvenih vej. Pestrost izhodiščnih kriterijev pa bo pogoj za stvarno podobo ljudske umetnosti na slovenskem ozemlju. Prvi resni korak v tej smeri pa pomeni tudi razstavna politika Etnografskega muzeja v Ljubljani.

Ivan Sedej